

տը, Գրիգոր սարկաւազը եւ Մարգո Անդունիս (— Սուլթանշահին եւրոպական անունն է) որդի Արգարու), որուն հայրը գիտէր այս գործը: Գրիգոր սարկաւազը աւելի արդարութեան համար կը զրկենք եւ ձեր խնամքին կը յանձնենք զանոնք:

Սիւզնի կայսր, նոր ամսարի մասին ալ խօսեցաւ մեզի, բայց մենք չենք կրնար խախտել մերինը ալլադդիններէն յառաջ, եթէ փոխենք, այդ անտէրները կը բռնեն մեզ՝ բռնելով թէ Գրիգորներուն հետ միացեր էք: Ասկէ զատ մենք գիտէինք ալ չունէինք որ խօսին մեզի այս ամսարի մասին, ասոր համար Յովհաննէս վրզը, մեր կողմէն փոխանորդ ըրինք որ այս ամսարի վերաբերեալ բաներն ալ տրոյն: Մեր ազգին համար ալ ամսարեղէն զրկեցէք որ մենք ալ ամենէն յառաջ տրոյնք եւ օրիշներ մեզի թող հետեին:

Ահա ըսինք մեր բոլոր ան ու վախը, պակասութիւններն ու անպէտքերը, բացէրբաց պատմեցինք Սիւզնի կայսրիկոյս Ըն լէւնարդոյին, առանձին իր կողմէ կողմ գրել ձեզի պէտք եղածը եւ յայտնէ, գրեցինք նաեւ մեր վերահայտու Տէր ճուլիս Անդունիս Գարախալ Սանդա Սեփերիսօյին, որ մեր կողմէն իմացնէ մեզի պէտք եղածը, կը խնդրենք որ չմտածք մեզ ձեր մաքրափայլ աղօթքներուն մէջ:

Գրուեցաւ Սիս քաղաքին մէջ Ռ. Դ. = 1585, Ապրիլ 10, Ծր. օրը:

Այս գրութիւնը ինչպէս որ տեսնք վերեւ օտորագրած են Մարտիրոս կայս. Աշոտաւ, Յովհաննէս կայս. Զեթունաւ, Դադար կայս. Հաւրպա, Մրտըշահ իշխան, եւ Լիպարիտ իշխան, Աթոռաւաք Սոյ, Յանուշ իշխան՝ Աթոռաւաք, Միտոյի Պոտափալարիկոյ ազա իշխան Սիսի եւ Տէր Յովհաննէս ի Հաւրպա, ըսելով թէ Ազարիտ յաջորդեց իրաւաստւոր կիկոյն, որ շատ ձեր ըլլաւուն ինքն իսկ իրեն փոխանորդ եւ յաջորդ կարգեց զայն:

Այսպիսի վկայութիւն մը անհրաժեշտ էր, որովհետեւ լէւնարդո՝ պապին կողմէն պաշտօն ունէր իրաւաստւոր Բ. ի հետ բանակցելու, բայց երբ Սիս եկաւ պապական նուիրակը տեսաւ որ թէկո ողջ էր ձերանին իրաւաստւոր, բայց կաթողիկոսական գործերը յանձնած էր երիտասարդ Ազարիտային, որ նոյն ինքն լէւնարդոյին աչքերուն առջեւ կաթողիկոս հռչակուեցաւ իրաւաստւորին մահէն ետքը:

Ինչպէս կը տեսնուի առ Գրիգոր ԺԲ. պապ ուղղուած նամակին ամփոփումէն, Ազարիտ հնարաւոր զինուորները բրած է վատիկանին՝ անկից քաղաքականապէս եւ նիւթապէս օգտուելու յոյսերով, եւ փորձի համար ալ ո՛չ միայն հայերէն Աստուածաշունչ մը տպագրելու առաջարկը բրած է պապին, այլ նաեւ քանի մը արդալ զրկած է որ կրթութիւն, ի հարկէ այն նախատեսութեամբ որ անոնք տրոյն իրենց լեզուն եւ ուսումնասիրելով Հռոմի եկեղեցին եւ պապութիւնը, օգտակար ծառայութիւններ պիտի ընէին Վիտիկոյ կաթողիկոսարանին մէջ:

Թէ ի՞նչ եղաւ այս խնդրանքներուն ար-

դիւնքը, այդ մասին լուռ է պատմութիւնը, եւ այդ լուռութիւնը նշանակալից է ինքնին. այսինքն լէւնարդոյի պատմութիւնները վատիկանի ոյժին եւ հնարաւորութեան մասին եւ բրած խոստումները հարստահարեալ հայութեան վիճակը բարեփոխուեց կողմէն, հարկաւ Ազարիտային եւ իր եպիսկոպոսներուն բերնին ջուրերը վազել տուին, բայց իրականութեան մէջ վատիկան հայերէն Աստուածաշունչ մը իսկ չկրցաւ տպագրել, եւ Անթէպոյի Յովհաննէս կայս. եւ Գրիգոր սարկաւազ լեւիս նոր խոստումներով եւ եկեղեցական նրոնքներով վերագործանի կիկիկաւ, չըսելու համար բոլորովին ձեւաւորային եւ յուսափար:

Ահաւասիկ բոլոր արժէքը եւ արդիւնքը Ազարիտ Զուգալցիի վատիկանի հետ մշակած յարաբերութիւններուն, եւ ինչպէս որ կ'երեւի, Ազարիտ հիասթափ իր երազներուն եւ յոյսերուն մէջ, այլեւս տող մը չգրեց Հռոմ, որովհետեւ 1585ին լէւնարդոյի ներկայութեամբ գրուած քանի մը թուղթերէն զատ, որոնց մասին խօսեցանք վերեւ, բան մը չէ գրուած, որովհետեւ եթէ գրուած ըլլային, ատենք ալ, իրական թէ կեղծ, մասունքի պէս պիտի պահուէին վատիկանի մասնակցարանին մէջ, իրիւ պատմական փաստեր ծառայելու օր մը Պալմանին նման պատմութիւն գրողներուն՝ Հայոց եւ Հռոմի եկեղեցիներուն յարաբերութեան մասին:

Այս գիտողութիւնները փակելու համար անգամ մըն ալ ուշադրութիւն կը հրահարենք լէւնարդոյի տեղեկագրին վրայ. փասն զի այն բանգէտ նուիրակը շատ լաւ թափանցեր է հայ ժողովուրդին քաղաքական ահուկի վիճակին եւ Հայոց հոգեբանութեան՝ մատը ուղղակի դնելով վերջին կամ պէտքին վրայ եւ երկու խօսքով բանաձեւած է. այս ժողովուրդը կաթողիկէ կ'ըլլայ, եթէ Հռոմ կրնայ ազատել զինքն հարստահարութիւններէն կամ Ազարիտայի բառով՝ «տրանսկուսիւնէն»:

Բ. Ե.

Զ Ա Տ Ե Վ Ը

Գարունն եւ Կեանքին. ծաղկունք են հագուեր հիշաներն իրենց, ծիսականներն բիրտ. Լոյսեր կը հոսին արշալոյսէն վարդ. Թափուր յիւրին շուրջ կ'երգեն հրեշտակներ:

Կու լայ, կը սրգայ կառափնաւք շուր, Յիշուած վարագոյրն Տաճարին շքեղ Պատմին եւ եղած Մահուան դժոխքներ. «Զի՛ սաս» - Կեանք կ'երգէ Դերեզմանն քափուր:

«Զախիկ ե» կ'երգեն Լոյսն ու Անմահութիւն, Համարցն կ'երգէ զարմեկը Կեանքին. Ի աշխուր կարմիր Յարկոյին հրգոր Մըրումներ՝ կ'երգեն. — «Օրհնեալ Յարարիւն»:

★ ★